

4514/2/17
12.93

ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

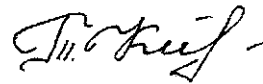
КУРЧАБА Тетяна Миколаївна

УДК 796.075

**ПРАЦЕВЛАНШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩОГО
ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ У
ПЕРІОД ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

**24. 00. 02 - Фізична культура, фізичне виховання різних
груп населення**

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
наук з фізичного виховання і спорту

м. Луцьк - 1999

Дисертацією є рукопис
Робота виконана у Львівському державному інституті
фізичної культури і спорту,
Державний комітет України з фізичної культури і спорту

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Вацеба Оксана Михайлівна**,
Львівський державний інститут
фізичної культури і спорту,
проректор з наукової роботи та зв'язків

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член кореспонденції АН УРСР України
Нісімчук Андрій Сергійович,
Волинський державний університет
імені Лесі Українки, кафедра педагогіки

кандидат педагогічних наук
Дутчак Мирослав Васильович,
Рівненська область державна адміністрація,
начальник управління з питань фізичної
культури і спорту

Провідна установа: Національний університет фізичного
виховання і спорту України, кафедра
гуманітарних дисциплін,
Державний комітет України з фізичної
культури і спорту, м.Київ

Захист відбудеться 3 квітня 1999 року об 11 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 32.051.02 у Волинському державному
університеті імені Лесі Українки (26302, вул.Винниченка, 30).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотечі Волинського державного
університету імені Лесі Українки (26302, вул.Винниченка, 30).

Автореферат розісланий 2 березня 1999 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.С.

Цілуйко А.І.

4097

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Політичні та економічні зміни, що відбуваються в Україні, торкнулися всіх сфер життя суспільства. Не оминули вони і галузь фізичної культури та спорту. Погіршення соціально-економічної ситуації в країні стримує розвиток галузі: знижується рівень масової фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем проживання, особливо у сільській місцевості зменшується кількість ДЮСШ, скорочуються посади педагогів-організаторів та інструкторів фізичної культури на виробництві.

Невідповідність між вимогами сучасного ринку праці у галузі фізичної культури та спорту щодо якості та структури спеціалістів і пропозицією вищої школи, яка ще не зорієнтована на галузевий ринок праці, створює проблемну ситуацію - виникають протиріччя між існуючою системою підготовки фахівців у вищих закладах освіти (ВЗО) та можливостями їх працевлаштування за нових економічних умов. Це породжує небажані соціально-психологічні наслідки для молодих спеціалістів і, в перспективі, становить загрозу для галузі фізичної культури та спорту, пов'язану з можливостями втрати її трудового потенціалу.

Проблеми працевлаштування випускників ВЗО загалом в Україні, і зокрема в галузі фізичної культури та спорту належать до недостатньо вивчених. В умовах сучасного ринку практично не діє система працевлаштування випускників, фактично не існують моделі розрахунків потреб у фахівцях. З урахуванням вимог розвитку суспільства на сучасному етапі потребує перегляду і теоретичного осмислення вся система підготовки та перепідготовки молодих спеціалістів у вищих закладах освіти фізкультурного профілю. Виняток становлять наукові праці Ю.М.Шкретія (1996), Ю.П.Мічудя (1996), М.М. Бакя (1997), Б.М.Цицяна (1997), В.М.Трача (1997), І.В.Нахманюк (1998) та деякі інші, в яких тією чи іншою мірою розглядається ці питання. Окрім того, практика останніх років діяльності ВЗО фізкультурного профілю окреслює проблему розподілу і державного замовлення на фахівців та їх раціонального використання після одержання диплому.

Викладене визначає педагогічні та економічні передумови проведення наших досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на підставі Зведеного плану НДР Міністерства України у справах молоді і спорту на 1994 - 1998 рр. за темою «Удосконалення системи управління фізкультурно-спортивним рухом в області», номер державної реєстрації 01. 94. У 00035071.

Об'єкт дослідження - діяльність вищих закладів освіти фізкультурного профілю з питань працевлаштування випускників у період переходу до ринкових відносин.

Предмет дослідження - механізми працевлаштування випускників вищих закладів освіти фізкультурного профілю в період переходу до ринкових відносин.

Мета дослідження полягала у визначенні особливостей працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю у період переходу до ринкових відносин та розробці

рекомендацій щодо вдосконалення діяльності ВЗО фізкультурного профілю з питань працевлаштування своїх випускників.

Відповідно до поставленої мети дисертаційне дослідження спрямовувалося на вирішення таких **задач**:

1. Проаналізувати сучасний стан ринку праці в галузі фізичної культури та спорту і місце на ньому фахівців - випускників вищих закладів освіти;
2. Виявити соціально-педагогічні особливості адаптації випускників вищих закладів освіти фізкультурного профілю у період негарантованої зайнятості;
3. Визначити роль вищих закладів освіти факультетів фізичної культури та спорту у процесі подальшої методичної діяльності;
4. Розробити і запропонувати основні напрями розвитку та проблеми працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю у період переходу до ринкових відносин та на перспективу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що викривлено промислову та систематич розв'язати проблеми працевлаштування молодих спеціалістів - випускників ВЗО фізкультурного профілю на підставі аналізу їхнього становища на ринку праці в період переходу до ринкових відносин. У цьому контексті дослідження показують, що дослідження наукову новизну дисертації є такі:

обґрунтовано введення нових елементів у програми підготовки студентів, які сприятимуть формуванню готовності студентів до прямих особистих адаптацій та адаптацій у життєвих працевлаштування та адаптації до ринкових відносин;

запропоновано схему працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю в умовах становлення ринкових відносин на основі взаємодії та координації зусиль державних органів влади, ВЗО, галузевих організацій та установ;

встановлено необхідність визначення пріоритетних напрямків діяльності ВЗО фізкультурного профілю у підготовці фахівців відповідно до попиту на ринку праці та потреб держави;

розроблено модель діяльності служби працевлаштування ВЗО фізкультурного профілю

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає у виявленні тенденцій розвитку ринку праці в галузі фізичної культури та спорту й особливостей працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю, в аналізі соціально-педагогічних особливостей адаптації молодих спеціалістів за умов негарантованої зайнятості. На підставі проведеного аналізу та отриманих результатів можливе вироблення методологічних та конкретних практичних рекомендацій щодо створення програм працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Результати, отримані у дослідженні можуть бути використані при читанні курсів лекцій з вступу до спеціальності, соціології та економіки спорту для студентів факультету фізичної культури, при створенні служб працевлаштування у ВЗО фізкультурного профілю.

Особистий внесок автора. Зібрано та проаналізовано інформацію про формування ринку праці в Україні в цілому та з питань молодіжного безробіття у галузі фізичної культури та спорту зокрема.

Обґрунтовано введення нових елементів у підготовку студентів фізкультурних ВЗО, пов'язаних з формуванням установок готовності до прояву особистої активності та ініціативності у питаннях працевлаштування та їхньої адаптації до ринкових відносин.

Запропоновано схему працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю за умов становлення ринкових відносин.

Розроблено модель діяльності служби працевлаштування ВЗО фізкультурного профілю.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася методологічним і теоретичним обґрунтуванням його основних положень, відповідністю застосованого комплексу методів дослідження його меті та задачам, репрезентативною вибіркою респондентів, якісним та кількісним статистичним аналізом отриманих результатів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідалися на другій та третій Всеукраїнських наукових конференціях аспірантів галузі фізичної культури та спорту «Молода спортивна наука України» (Львів, 1998, Львів, 1999), Всеукраїнській науковій конференції з проблем фізичного виховання молоді та дорослого населення, присвяченій 125-річчю від дня народження Г.Г.Горького (Львів, 1998), та другій Міжрегіональній конференції «Проблеми працевлаштування молоді з вищою освітою» (Київ, 1998), п'ятій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури, спорту для інвалідів та валеології в навчальних закладах України» (Кіровоград, 1997), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Екологічна підготовка фахівців у непрофільних вищих навчальних закладах» (Львів, 1998) та на підсумкових наукових конференціях викладачів Львівського ДІФК (1993-1998 рр.)

Впровадження результатів. Методичні рекомендації щодо поліпшення процесу працевлаштування випускників галузі фізичної культури та спорту впроваджені у діяльність служби працевлаштування Львівського державного інституту фізичної культури, Галицького регіонального навчально-наукового комплексу при ЛДІФК та при створенні регіональної мережі інформаційно-маркетингової служби працевлаштування випускників закладів освіти фізкультурного профілю, про що свідчать акти впровадження.

Публікація основних результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано 10 друкованих праць, з яких 4 - статті у фахових періодичних виданнях України, 3 - у збірниках наукових праць, 3 - тези доповідей на наукових конференціях.

Структура і обсяг роботи. Структура дисертації визначена логікою та послідовністю розв'язання поставлених дослідницьких завдань. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертація викладена на 152 сторінках, містить 24 таблиці і 6 додатків. У роботі використано 195 літературних джерел, з яких 21 англійською і польською мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет дослідження, гіпотезу, мету та завдання, розкривається наукова новизна та практичне значення дослідження.

У першому розділі **«Працевлаштування випускників вищих закладів освіти в умовах ринку як наукова проблема»** розкриваються соціально-економічні засади функціонування галузі фізичної культури та спорту за умов переходу до ринкових відносин, розкриваються засади взаємодії системи вищої освіти та працевлаштування випускників. Подано аналіз системи працевлаштування та соціального захисту молодих спеціалістів за кордоном.

У галузі фізичної культури та спорту за останні роки становлення елементи ринку відбувалося за умов дестабілізації економіки, падіння національного продукту, зменшення рівня зайнятості працездатних осіб, зростання безробіття, зниження рівня та якості життя переважної частини населення.

Аналіз проблеми працевлаштування випускників фізкультурних ВЗО України у період становлення ринкових відносин дозволяє стверджувати, що вплив соціально-економічних змін у суспільстві практично зруйновано систему централізованого розподілу та працевлаштування спеціалістів, яка існувала за часів планової економіки. Нова система працевлаштування ще не склалася, як не склався також ринок робочої сили. Не сформовано механізми пошуку робочих місць. (Ю.М.Шкреден, 1996; Ю.П.Михайло, 1996; Н.М.Терентьєва, 1999; М.М.Бака, 1997; Т.В.Ляхманюк, 1998).

Досвід багатьох країн світу свідчить, що цілеспрямована соціальна політика, комплексний підхід до проблем соціально-економічного життя суспільства дозволяють успішно та адресно вирішувати складні проблеми молодіжного працевлаштування (Р.Марс, У.Кубітчек 1984, Дж.Розенбаум, Т.Каріва 1989; Д.Вайс, 1991; Д.Альтбах, 1991).

Найбільш ефективним за умов зростаючого безробіття у галузі фізичної культури та спорту є принципи вільного вибору незайнятих осіб та працевлаштувачів, на які спирається ринкова економічна система.

У другому розділі **«Методика та організація досліджень»** розкриваються методи, що застосовувалися для вирішення поставлених задач, а саме: аналіз науково-практичної літератури, нормативних документів та статистичних даних; опитування, яке передбачало масове та пілотажне анкетування; метод експертних оцінок, елементи системно-функціонального аналізу та моделювання, організаційно-управлінський експеримент, методи математичної статистики. Дослідження проводилися упродовж 1993-1998 р. і складались у такі етапи.

1. Узагальнення науково-методичних і теоретичних даних вітчизняної та зарубіжної літератури.

2. Встановлення кількісного та якісного зв'язку змісту методичних фахівців з практичними потребами у сфері фізичного виховання і спорту.

3 Розробка моделі діяльності маркетингової служби вищого закладу освіти фізкультурного профілю та апробація її на практиці.

У третьому розділі «Удосконалення системи працевлаштування випускників вищих закладів освіти фізкультурного профілю в сучасних економічних умовах» розглядається становище випускників інститутів фізичної культури на галузевому ринку праці, розкриваються об'єктивні і суб'єктивні чинники соціальної адаптації випускників вищих закладів освіти фізкультурного профілю. У розділі також аналізуються пріоритетні напрямки молодіжної політики зайнятості та пропонується організація маркетингу у ВЗО фізкультурного профілю з питань працевлаштування випускників.

Сьогодні на завершальному етапі соціалізації студентів-випускників у стінах навчального закладу найактуальнішою є проблема пошуку майбутнього місця роботи.

За сучасних умов економічної кризи українського суспільства, погіршення матеріального стану більшості соціальних груп, у тому числі студентства, одночасної орієнтації масової свідомості на спосіб життя аналогічних груп у країнах з розвинутою економікою, найбільш актуальною потребою молоді стає підняти рівень життя, характеристиками якого є наявність зручних житлових умов, матеріальна забезпеченість, що сприяє задоволенню як побутових, так і духовних аспектів життя, розмаїття форм проведення вільного часу тощо. Тому ставлення студентства до свого суспільного становища залежить від того, якою мірою різні його аспекти сприяють задоволенню цієї потреби. Соціально-педагогічна адаптація базується на суб'єктивних оцінках можливостей досягнення цього рівня життя та визначається відчуттям власної можливості вплинути на події, які порушують інтереси особи, залежно від прагнень суб'єкта той чи інший шлях набуває для нього певної цінності. Один із них - працевлаштування.

Можна відзначити, що об'єктивні умови формування соціальної адаптації молодих спеціалістів - це певний соціальний статус групи, її становище стосовно інших груп. Все це визначається за соціально значимими для конкретного суспільства ознаками (професійно-кваліфікаційними, економічними тощо). Суб'єктивними чинниками формування соціальної адаптації є соціально-економічні та духовні потреби соціальних суб'єктів, задоволеність від реалізації яких і визначає характер соціальної самосвідомості молоді. Отже, соціально-педагогічні умови адаптації випускників ВЗО залежать від співвідношення прагнень суб'єктів соціального самопочуття та можливостей реалізації цих прагнень.

Дослідження соціально-педагогічної самосвідомості випускників ВЗО фізичного виховання та спорту дозволило оцінити зрушення, які відбуваються у галузі та спрогнозувати напрямки вирішення проблеми працевлаштування.

З метою аналізу особливостей працевлаштування випускників Львівського державного інституту фізичної культури у жовтні - грудні 1993 року, і у березні - червні 1997 року (повторно), було проведено поштове анкетування випускників 1993 і 1997 років. До анкети було включено 13 питань трьох типів: закриті альтернативні, закриті неальтернативні та відкриті. Загальна кількість опитаних складала 422 особи (211 - у 1993р., 211 - у 1997р). Повернулися у стані, придатному до обробки, - 65,2 % анкет у 1993р. та 51,1 % - у 1997р.

У травні - червні 1997 р. нами здійснювалось опитування студентів-випускників інститутів фізкультури у містах Львові та Києві. Було опитано 232 випускники за репрезентативною вибіркою щодо різних аспектів суспільного життя. У цих дослідженнях вивчалася громадська думка респондентів стосовно політики, економіки та їхніх соціальних настроїв. Дані були отримані шляхом опитування за методом стандартизованого інтерв'ю.

У квітні - травні 1997 р. проведено опитування керівників спортивних організацій Львівської області (21 особа) з метою визначення рівня конкурентноздатності молодих спеціалістів галузі фізичної культури та спорту в умовах переходу до ринкових відносин.

На запитання до випускників вищого закладу освіти: «Чи працюєте після закінчення ВЗО в сфері фізичної культури та спорту?», - відповіді розподілилися наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

**Розподіл відповідей молодих спеціалістів на запитання
«Чи працюєте після закінчення ВЗО у сфері фізичної культури та спорту?», %**

Варіант відповіді	Роки	
	1993	1997
Так	62,7	51,4
Ні	37,3	48,6

Спостерігаємо ситуацію, коли кожний другий випускник з опитаних залишає сферу фізичної культури та спорту, і ця тенденція зростає. Водночас, відповідаючи на запитання «Рід занять», до категорії безробітних себе зарахували відповідно 2,5 % у 1993 р. і 6,3 % у 1997 р.

Негативні зміни та явища у сфері трудової діяльності призводять до того, що деякі спеціальності та кваліфікації, в тому числі здобуті у вищих закладах фізкультурної освіти, на сьогодні втрачають свою цінність та авторитет. Логічним підтвердженням цього є результати відповідей на питання: «Які зміни у соціально-економічному житті будуть сприяти Вашому поверненню у сферу фізичної культури та спорту?» (табл. 2).

Таблиця 2

**Фактори соціально-економічної мотивації повернення випускників
у галузь фізичної культури та спорту, %**

Варіанти відповідей	Роки	
	1993	1997
Наявність робочих місць	32,1	38,3
Підвищення заробітної платні	39,0	37,4
Підвищення престижу фахівця	7,9	22,2
Підвищення заробітної платні і престижу фахівця фізичної культури та спорту	21,0	32,1

Формування у свідомості студентів та дипломованих молодих спеціалістів своєрідних стереотипів дискримінаційності стосовно них позначається на загальній соціальній ситуації. Це навчаючись на четвертому курсі, 48,4 % студентів - випускників вважають, що попит на спеціалістів, особливо молодих, у галузі фізичної культури та спорту є невеликим. Одна з головних причин, на їх думку - перенасиченість і незбалансованість ринку праці. Але турбує і той факт, що значний відсоток випускників ВЗО (32,1% у 1993 р. і 38,3% - у 1997 р.), головною причиною їх повернення у галузь називають «наявність робочих місць».

Інформація про ринок праці, як відзначають студенти, є далеко не достатньою, а іноді й застарілою. Випускник, являючись ВЗО, досить часто виходить невідповідно до реальних умов праці, особливо за ринкових відносин. Сучасність вимагає та значно доповнює набір вимог щодо високопрофесійного працівника. Для студента-випускника дуже важливо усвідомлювати ці зміни. Правильне розуміння нових ринкових цінностей, специфіки ринкових відносин та норм поведінки особливо важливе для молодих людей, оскільки це може значно підвищити їх шанси при працевлаштуванні.

За будь-яких соціально-економічних умов головною вимогою до фахівця у кожній сфері діяльності, а в галузі фізичної культури та спорту зокрема, є фаховість. Праця у галузі фізичної культури та спорту спрямована на людину, її удосконалення, і тому висока професійна підготовка залишається першочерговою цінністю.

У роботі проаналізовано оцінку рівня підготовки студентів - випускників для роботи у галузі масового та олімпійського спорту. Оскільки саме в цій сфері помітними є впливи ринкових відносин, ми опитали керівників спортивних організацій Львівської області. На їх думку основними недоліками у підготовці є:

- 1) низька методична підготовка;
- 2) не вміння переключатися з однієї форми професійної діяльності на іншу;
- 3) слабка мотивація до трудової діяльності;
- 4) не вміння використати теоретичні знання на практиці, особливо з галузі спортивного менеджменту (табл. 3).

Таблиця 3

**Слабкі сторони підготовки випускників ВЗО фізкультурного профілю
(думка експертів)**

Варіанти відповідей	Розподіл відповідей, %
Низька методична підготовка	44,3
Невміння переключатися з однієї форми професійної діяльності на іншу	23,1
Невміння використати теоретичні знання на практиці, особливо з галузі спортивного менеджменту	10,6
Слабка мотивація трудової діяльності	22,0

Нами проаналізовано також і думку студентів щодо працевлаштування. Важливим чинником, який впливає на психологічне і соціальне самопочуття студентів-випускників є час пошуку роботи (табл. 4).

Таблиця 4

**Розподіл працевлаштованих молодих спеціалістів
за фактором періоду часу пошуку роботи, %**

Варіанти відповідей	Р о к и	
	1993	1997
Навчаючись у ВЗО	10,6	12,2
Після одержання диплому	68,0	56,1
Через 6 і більше місяців	21,3	32,7

Серед випускників, які не знайшли роботу за фахом протягом одного року після закінчення ВЗО, розчарувалися в обраній спеціальності і більше не планують шукати роботу за фахом 44,1% опитаних випускників. Тому особливого значення набувають заходи щодо скорочення часового лагу безробіття та пошуку роботи. Час тривалості цього лагу свідчить про оперативність таких заходів, наукове та практичне їх значення, економічному та соціальному ефективності.

Аналізуючи емпіричний матеріал з точки зору студентів, можна окреслити окремі важливі тенденції у працевлаштуванні в галузі фізичної культури та спорту:

- 1) випускники інституту фізичної культури на відміну від випускників інших вищих закладів освіти мають чіткіші уявлення про умови майбутньої праці. Проте вони почували себе недостатньо поінформованими щодо структури вільних робочих місць у галузі;
- 2) суттєвим чинником пошуку роботи стає рівень заробітної платні;
- 3) випускники ВЗО фізкультурного профілю невисоко оцінюють шанси державної служби зайнятості при допомозі у працевлаштуванні;
- 4) студенти-випускники вважають недостатніми отримані знання з ринкових форм фізкультурно-спортивної роботи, що створює певні труднощі при працевлаштуванні, спробі реалізувати себе у сфері професійного бізнесу;
- 5) спостерігається тенденція незбалансованості ринку праці у галузі фізичної культури та спорту, що призвела до перенасиченості кадрів в одних регіонах, і недостатньої їх кількості в інших.

Наявність вільних робочих місць та вакансій у галузі фізичної культури та спорту за умов економічної кризи, яка охопила практично всі сектори та галузі економіки країни, ще не гарантує оперативного працевлаштування громадян як після закінчення вищого закладу освіти, так і тих, хто втратив роботу.

Тому для повнішого використання галуззю фізичної культури та спорту своїх матеріальних, фінансових і людських ресурсів доцільно переходити від безастережного збереження робочих місць до регульованого звільнення робочої сили. А для того, щоб ці процеси були інформованими, треба завчасно узгодити чисельність, склад та розподіл звільнених відповідно до структурних змін, процесів приватизації, розгортання ринкових реформ. Все це безумовно потребує визначення перспектив розвитку усіх структурних елементів галузі фізичної культури та спорту. Це дозволить заздалегідь спланувати та здійснити попереджувальні заходи, виходячи з наявності ресурсів відповідних фондів.

Найбільш важливими чинниками забезпечення гарантованої зайнятості випускників фізкультурних ВЗО, за даними досліджень, виявилися економічні: створення автоматизованої системи інформації та обліку випускників, наявних вакансій робочих місць, розширення мережі служб підготовки та перепідготовки кадрів, стимулювання організацій щодо прийому випускників на роботу.

Аналіз ефективності роботи служб зайнятості дає підстави зробити висновок про проведення ними структурами пасивної політики щодо працевлаштування випускників вищих закладів освіти фізкультурного профілю. Разом з тим, необхідно визнати що випускники інститутів фізичної культури в службах зайнятості практично не реєструються.

Оскільки аналіз діяльності служб працевлаштування показав неспроможність надання ними дієвої допомоги випускникам фізкультурних ВЗО, вважаємо, що центральним органом у системі забезпечення зайнятості повинні стати своєрідні «маркетингові служби» при інститутах фізичної культури. Діяльність таких «служб» значно полегшить та прискорить процеси працевлаштування, сприятиме утворенню єдиної інформаційної мережі та банку даних на ринку праці.

Найважливішим заходом навчального закладу, з точки зору респондентів (91,2 %), для організації процесу забезпечення роботою своїх випускників також є створення у ВЗО свого центру працевлаштування. Бажаність цього заходу ґрунтується на тому, що процес пошуку майбутнього місця роботи, професійної адаптації, різного роду консультацій відбувається безпосередньо у стінах навчального закладу, що дуже зручно для студентів і може тривати впродовж кількох років навчання. Це дає студентові змогу все обмірковувати, можливо, змінити спеціалізацію та прийняти оптимальне рішення.

Вважаємо, що вузівська служба працевлаштування випускників могла б виконувати такі функції:

- профорієнтування та консультації з різноманітних питань працевлаштування, ринку праці, заробітної платні, умов праці тощо;
- створення комп'ютеризованого інформаційного банку даних щодо можливих працевлаштувань, наявних чи можливих вільних місць роботи і ознайомлення з цією інформацією студентів;
- налагоджування зв'язків з відділами кадрів можливих працевлаштувань та укладання угод стосовно працевлаштування та підготовки спеціалістів та контроль за дотриманням цих угод;

- підтримка взаємовигідних стосунків як з державною службою зайнятості, так і з недержавними структурами - різноманітними біржами праці, ярмарками вакансій та іншими подібними організаціями;
- допомога у добірті та оформленні різноманітних документів та у заповнюванні аплікаційних форм різних зразків щодо працевлаштування;
- профорієнтаційне тестування абітурієнтів, випускників ДЮСШ, випускників ВЗО 1 - 2 рівнів акредитації та студентів для анкет у банк даних для пошуку роботи;
- правові і юридичні консультації;
- психологічно-адаптаційна допомога студентам та випускникам у процесі працевлаштування;
- пошук тимчасових місць праці для студентів старших курсів.

ВИСНОВКИ

1. Складна економічна ситуація в Україні, пов'язана з переходом держави до ринкових відносин, негативно позначається на галузі фізичної культури та спорту. Незадовільний стан матеріальної бази, незбалансовані кількісний та якісний показники підготовки кадрів призвели до того, що сьогодні у галузі фізичної культури та спорту склалася досить напружена ситуація з працевлаштуванням молодих спеціалістів. Галузьний ринок праці в Україні сьогодні - це ринок з розбалансованою структурою попиту і пропозиції робочої сили, неадаптованою зайнятістю та зростанням безробіття.

В особливо складній ситуації опинилися молоді, зокрема молоді спеціалісти.

2. Спостерігається тенденція до збільшення кількості ВЗО різного рівня, профілю, підпорядкованості та форм власності у яких ведеться підготовка фахівців для галузі фізичного виховання та спорту. Це призводить до зниження якості підготовки студентів. Практично не існує розрахунків потреб у фахівцях різного освітньо-кваліфікаційного рівнів (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Посилюється відтік спеціалістів в інші галузі та за кордон. Важливими факторами, які сприятимуть поверненню фахівців у галузь, є наявність робочих місць, підвищення заробітної платні та підвищення престижу професії. Працевлаштуванню молодих спеціалістів сприяє введення до державного переліку посад фахівців фізичної реабілітації та інших спеціальностей оздоровчо-рекреаційного напрямку.

Фізична культури та спорт, як галузь невиробничої сфери, яка раніше користувалася державним лутуванням, сьогодні переорієнтовується на ринкові відносини. Особливо це стосується сфери послуг в оздоровчо-рекреаційній та лікувальній фізкультурі.

3. На початку свого входження у професійну діяльність випускники стикаються з проблемою безробіття. Молоді спеціалісти є найменш конкурентноздатними на галузевому ринку праці. Незважаючи на високий рівень теоретичних знань та рівень спортивної кваліфікації - характерним для цієї категорії осіб є недостатня компетентність в економіко-

правових питаннях, низький рівень соціально-психологічної захищеності та не вміння вести себе в ринкових умовах.

4. Соціальне самопочуття випускників за умов негарантованої зайнятості характеризується такими особливостями:

- соціально-психологічна напруженість у студентському колективі на випускному курсі;
- занепокоєння майбутнім працевлаштуванням за фахом, песимістичні перспективи пошуку роботи;
- незадоволеність ймовірним рівнем матеріальної забезпеченості в разі працевлаштування за фахом

За таких обставин, соціальна політика в галузі має бути спрямована передовсім на створення умов, які б дозволили молодим спеціалістам самостійно розв'язувати проблеми працевлаштування. Йдеться про надання організаційної та правової допомоги при пошуку робочих місць і працевлаштуванні.

5. Підвищення конкурентноспроможності молодого спеціаліста на ринку праці багато в чому залежить від діяльності вишого навчального закладу (підвищення якості підготовки фахівців, розширення номенклатури спеціальностей, створення працевлаштування старшокурсників тощо). Важливим чинником розв'язання проблем молодіжної зайнятості є створення у ВЗО принципово нового структурного підрозділу - центру працевлаштування.

6. Запропоновані та апробовані основні напрями розв'язання проблеми працевлаштування випускників ВЗО фізкультурного профілю дають змогу створити регіональний, у перспективі - галузевий моніторинг місць праці, мобільно реагувати на запити ринку та словна використовувати трудовий потенціал галузі.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Курчаба Т.М. Працевлаштування молодих спеціалістів як соціально-економічна проблема. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків, 1999. - № 3. - С. 14 - 17.

2. Курчаба Т.М. Безробіття випускників вищих закладів освіти фізкультурного профілю як соціальна проблема (на прикладі західного регіону України) // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків, 1998. - № 6. - С. 5 - 7.

3. Курчаба Т.М. Роль вишого закладу освіти фізкультурного профілю у розв'язанні проблеми післявузівського працевлаштування // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків, 1998. - № 7. - С. 9 - 11.

4. Курчаба Т.М. Соціально-економічні проблеми кадрового забезпечення в сфері фізичної культури // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків, 1998. - № 12. - С. 3 - 5.

5. Курчаба Т. Організація маркетингу у ВЗО фізкультурного профілю з питань працевлаштування випускників. Молода спортивна наука України. Збірник наукових статей аспірантів та тузі фізичної культури та спорту. - Львів: ДДІФК. 1999. - Випуск 3. - С. 102-108.

6. Курчаба Т. Форми працевлаштування випускників інститутів фізичної культури // Матеріали другої Всеукраїнської наукової конференції аспірантів та тузі фізичної культури і спорту «Молода спортивна наука України». - Частина 1. - Львів, 1998. - С. 68 - 72.

7. Медвідь Ф., Курчаба Т. Фізична культура і виховання у сім'ї: валеологічний підхід // Матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури, спорту для інвалідів та валеологи в навчальних закладах України». - Кіровоград, 1997. - С. 102 - 104.

8. Медвідь Ф., Курчаба Т. Роль фізичної культури в здоровому способі життя молоді // Молодіжні проблеми в Україні: стан та шляхи вирішення. Зб. наук.-метод. статей. - Львів: ДДІФК. 1997. - С. 94 - 101.

9. Курчаба Т.М., Жданова О.М. Працевлаштування випускників Львівського ДІФК // Тези звітної науково-практичної конференції викладачів інституту за 1994 рік. «Фізична культура та спорт - важливий фактор виховання особистості та зміцнення здоров'я населення». - Львів, 1995. - С. 97 - 98.

10. Жданова О.М., Курчаба Т.М. Маркетингова служба вищого фізкультурного навчального закладу // Тези звітної науково-практичної конференції викладачів інституту за 1993 рік. «Фізична культура та спорт - важливий фактор виховання особистості та зміцнення здоров'я населення». - Львів, 1995. - С. 108 - 110.

АНОТАЦІЇ

Курчаба Т.М. Працевлаштування випускників вищого закладу освіти фізкультурного профілю у період переходу до ринкових відносин. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24. 00. 02 - Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення, Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 1999.

У дисертації подается системне бачення проблеми працевлаштування молодих спеціалістів - випускників вищого закладу освіти фізкультурного профілю в період переходу до ринкових відносин: описано особливості формування ринку праці в Україні, визначена роль вищої школи в питаннях працевлаштування випускників. Особливе місце приділено проблемам формування соціальної самосвідомості та подальшої соціальної адаптації випускників ВЗО фізкультурного профілю. У порівняльному плані проаналізовано специфіку соціального захисту та працевлаштування молодих спеціалістів за кордоном. У роботі розроблено і запропоновано напрямки розв'язання проблеми працевлаштування випускників галузевих вищих закладів освіти у сучасних умовах та на перспективу. На підтвердження

висновків наведено численні статистичні дані - результати анкетування та безпосереднього опитування

Ключові слова: фізична культура та спорт, соціологія спорту, вищий заклад освіти, молодий спеціаліст, ринок праці, служба працевлаштування, негарантована зайнятість, соціальна адаптація випускників.

Kurchaba T.M. Employment of the graduates of the higher educational establishment with the physical culture profile during the period of transition to the market relations. Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of the candidate of sciences in physical education and sport in specialty 24.00.02.Physical culture, physical education of different groups of population Volyn' State University named by Lesia Ukrainka. Lutsk, 1999.

Thesis presents complex vision of the employment problem of the young professionals - graduates of the higher educational establishment (HEE) with the physical education profile during the period of transition to the market oriented economy. The thesis also analyses the peculiarities of social security and employment for the young professionals in foreign countries. The paper develops and suggests possible solutions of the employment problem for the graduates of the higher educational establishments under current conditions as well, as for the future.

Object of investigation - activity of higher educational establishments (HEE) with the physical culture profile in the field of employment of their graduates under the period of transition to the market economy.

Subject of investigation - mechanism of employment of higher educational establishments of physical education graduates under the period of transition to the market economy.

Goal of the research is to define the peculiarities of employment of the graduates of the HEE with physical culture profile in the period of transition to the market economy and to develop recommendation on the improvement of the current HEE with the physical culture profile on the issues of employment of the graduates.

Scientific novelty of the research lays in the sphere of the systematic analysis of the employment issues of the graduates of the HEE with the physical culture profile, based on the research of their current position on the job market in the period of the transition to the market economy. Main assumptions that define the scientific novelty of the thesis are:

Suggested scheme of employment for the graduates of the HEE with the physical culture profile under the conditions of the establishment of market economy.

The priority directions for the activity of the HEEs with the physical culture profile on the issues of employment of the graduates, corresponding to the demand in the job markets and the needs of the state.

New components were suggested to be introduced to the academic curriculum.

The model of an employment agency for the HEE with the physical culture profile was developed.

Practical value of the research lays in the sphere of outlining the tendencies of the labour market development in the sphere of physical culture and sport and the peculiarities of the employment for the graduates of the HEE with the physical culture profile: analysis of the socio-pedagogic peculiarities of the adaptation of this category of graduates under the conditions of the migrated employment.

The Introduction gives the description of the actuality of the problem.

The first Chapter «Employment of higher educational establishments graduates under market economy conditions as a scientific problem» reviews the socio-economic principles of the physical culture and sport functioning under the condition of transition to the market economy and the position of the graduates of the HEE with the physical culture profile in this segment of the labour market. The system analysis of the employment and social security systems of the young specialists in the foreign countries is given.

The Second Chapter «Method and organisation of investigations» presents the methods used to fulfil planned research goals (i.e.: analysis of the new scientific practical literature, legal documents and statistical data, mass and pilot questionnaires, expert evaluation method, elements of the system-functional analysis and modelling, organisational-management experiment, methods of mathematical statistics). The research was conducted over the period of 1993-1998 and consisted of the following stages:

Generalisation of the scientific-methodological and theoretical data from Ukrainian and foreign literature.

Establishing quantitative and qualitative relations between the contents of the preparation of the specialists and the practical needs in the sphere of the physical education and sport.

Developing and testing the marketing service model for the HEE with the physical culture profile.

The Third Chapter «Improvement of employment system of higher educational establishments of physical education graduates under present economic situation» reviews the objective and subjective factors that influence the formation of the social adaptation for the graduates of the HEEs with the physical culture profile. The research of the socio-pedagogical self-awareness of the graduates of the

HEEs with the physical culture profile allowed to assess the changes that take place in this sphere and to forecast the search directions for the possible solutions to the employment problem.

In October –December 1993 and March-June 1997 with the purpose of the analysis mail questionnaire program was conducted for the graduates of Lviv State Institute of Physical Culture. The questionnaire included 13 questions of three types: closed alternative, closed non-alternative and open. The total number of questioned people is 422 (211 in 1993 and 211 in 1997). In 1993 65,2% of the questionnaires were returned in the condition available for further processing, in 1997 the percent of questionnaires returned was 51,1%. In May-June 1997 we conducted the survey of the last year students of the Institutes of Physical Culture in Lviv and Kyiv. 232 last year students were questioned according to the representative selection of different aspects of the social life. This researches studied public opinion of the respondents on the issues of politics, economy and their social moods. The data were obtained through the method of standardised interview.

In April-May 1997, the study of 21 managers of the sport organisations of Lviv oblast as conducted. The goal of this study was to research the problems of the physical culture specialists' competitiveness under the conditions of the transition to the market economy.

This chapter also analyses the priorities in the youth employment policies and the mechanism of adaptation in finding the solution to the employment problems of the graduates of the HEEs with the physical culture profile.

Key words: physical culture and sport, sociology of sport, higher educational establishment, young professional, labour market, employment, ungranted employment, social adaptation of the graduates.

Курчаба Т.М. Трудоустройство выпускников высшего учебного заведения физкультурного профиля в период перехода к рыночным отношениям. - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 - Физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. Львовский государственный университет имени Леси Украинки. Луцк, 1999.

В диссертации подается системное видение проблемы трудоустройства молодых специалистов - выпускников высшего учебного заведения физкультурного профиля в период перехода к рыночным отношениям: описаны особенности формирования рынка труда в Украине, определена роль высшей школы в вопросах трудоустройства выпускников. Особое место уделено проблемам формирования социального самосознания и дальнейшей социальной адаптации выпускников высшего учебного заведения физкультурного профиля. В сравнительном плане проанализирована специфика социальной защиты и трудоустройства молодых специалистов за рубежом. В работе разработаны и предложены направления решения проблемы трудоустройства выпускников отраслевых высших учебных заведений в современных условиях и на перспективу. В подтверждение выводов приведены

многочисленные статистические данные – результаты анкетирования и непосредственного опроса

Ключевые слова: физическая культура и спорт, социология спорта, высшее учебное заведение, молодой специалист, рынок труда, служба трудоустройства, негарантированная занятость, социальная адаптация выпускников.

46.97

